

BERNARDUS

MONACHUS FRANCUS.

BERNARDI ITINERARIUM

Factum in loca sancta anno DCCCLXX.

(Apud Mabill., Act. ss. ord. S. Bened. tom. IV, ex ms. codice bibliothecæ Remigianæ apud Rhemos.)

1. In nomine Domini visendi [*supple causa*] loca A sanctorum duobus memet sociavi fratribus in devotione charitatis: ex quibus unus erat ex monasterio beati Innocentii Beneventani, alter Hispanus: Francia vero est natiuitatis meæ locus. Igitur adeuntes in Urbem, domni pontificis Nicolai præsentiam obtinimus cum sua benedictione, necnon ejus auxilio peragendi desideratam licentiam.

2. Inde progressi venimus ad montem Garganum, in quo est ecclesia sancti Michaelis sub uno lapide, super quem sunt quercus glandiferæ, quam videlicet ipse dicitur dedicasse: cujus introitus est ab aquilone, et ipsa quinquaginta homines potest recipere in se. Intrinsicus ergo ad orientem ipsius angeli habet imaginem; ad meridiem vero est altare, super quod sacrificium geritur, et præter id nullum munus B ibi ponitur. Est autem ante ipsum altare vas quoddam suspensum, in quo mittuntur donaria, quod etiam juxta se alia habet altaria, cujus loci abbas vocabatur Benignatus, qui multis præerat fratribus.

3. De monte autem Gargano abeuntes, per centum quinquaginta milliaria venimus ad civitatem Barrem Saracenorum, quæ dudum ditioni subiacebat Beneventanorum. Quæ civitas, supra mare sita, duobus est a meridie latissimis muris munita; ab aquilone vero mari prominet exposita. Hic itaque petentes principem civitatis illius, nomine Suldanum, impetramus cum duabus epistolis omne navigandi negotium. Quarum textus epistolarum principi Alexandria, necnon et Babylonæ, notitiam vultus nostri vel itineris exponerat. Hi denique principes sub imperio sunt Amarmomini, qui imperat omnibus Saracenis, habitans in Bagada et Axiam, quæ sunt ultra Hierusalem.

4. Exeuntes autem de Barre, ambulavimus ad meridiem xc milliaria usque ad portum Tarentinæ civitatis, ubi invenimus naves sex, in quibus erant novem millia captivorum de Beneventanis Christianis. In duabus nempe navibus quæ primo exierunt Afri-

cam petentes, erant iii a captivi; aliæ duæ primo exeuntes in Tripolim deduxerunt similiter iii.

5. In reliquis demum duabus introeuntes, in quibus quoque prædictus erat numerus captivorum, delati sumus in portum Alexandria, navigantes diebus xxx. Volentes vero progredi in littus, prohibiti sumus a principe nautarum, qui erat super lx. Ut autem nobis copia daretur exeundi, dedimus ei aurcos vi.

6. Inde progressi adivimus principem Alexandria, cui ostendimus epistolam quam nobis dedit Suldanus: quæ nihil nobis profecit, licet omnes illius epistolas dixerit se non ignorare. Quo urgente dedit ei unusquisque nostrum pro se xiii denarios; et fecit nobis litteras ad principem Babylonæ. Consuetudo præterea illorum hominum talis est, ut quod ponderari potest, non aliter accipitur nisi in pondere. Unde accidit ut vi apud nos solidi et vi denarii faciant apud illos iii solidos et iii denarios. Hæc Alexandria mari adjacet, in qua prædicans sanctus Marcus Evangelium, gessit pontificale officium. Extra cujus portam orientalem est monasterium prædicti sancti, in quo sunt monachi apud ecclesiam, in qua prius ipse requievit. Venientes vero Venetii navigio tulerunt furtim corpus a custode ejus, et deportarunt ad suam insulam. Extra portam occidentalem est monasterium quod dicitur ad Sanctos xl, in quo similiter monachi degunt. Ab aquilone est portus illius civitatis; a meridie habet introitum Geon sive Nilus, qui rigat Ægyptum, et currit per mediam civitatem, intrans in mare in prædicto portu.

7. In quo intrantes navigavimus ad meridiem diebus vi, et venimus ad civitatem Babyloniam, ubi regnavit Pharo rex, sub quo ædificavit Joseph xvi horrea adhuc manentia. Dum exivimus autem in Babyloniam, custodes ipsius civitatis deduxerunt nos ad principem, qui dicebatur Adelhacham, Saracenus. qui sciscitatus est a nobis omne negotium itineris nostri, de quibus scripta habemus principibus. Qua de causa ostendimus ei litteras de parte principis

^a Tria millia.

Alexandriæ, quod nihil nobis profecit : sed ab illo missi sumus in carcerem, donec post dies sex initio consilio cum Dei auxilio tredecim denarios unusquisque dedit pro se, sicut et superius. Qui quoque fecit nobis litteras, quas quicumque viderunt, in quacunque civitate aut in quocunque loco, nihil deinceps a nobis exigere ausi sunt. Erat enim secundus imperio Amarmomini prædicti. Postquam vero inferius nominatas civitates ingressi sumus, non prius permissi sumus exire quam chartam aut sigilli impressionem acciperemus, quod uno vel duobus denariis impetrabamus. Est itaque in hac civitate patriarcha domnus Michael, et super totum Ægyptum disponens gratia Dei ordinem omnium episcoporum, et monachorum, et Christianorum. Isti autem Christiani talem habent legem apud paganos, ut pro posse personæ suæ unoquoque anno solvant tributum prædicto principi, ut vivant secure et libere. Istud autem tributum aut III, aut II, aut I exigit aureum, vel a viliori persona XIII denarios. Si autem talis est, ut non possit hos XIII denarios solvere, sive sit incola, sive advena Christianus, mittitur in carcerem, donec aut Dei pietate per angelum suum liberatur, aut ab aliis bonis Christianis redimitur.

8. Fluvium [f. Per fluvium] Geon, Sitimulh civitatem : de Sitimulh progressi sumus ad Mohalla, de Mohalla transfretavimus ad Damiatem, quæ habet ab aquilonari mari civitatem Thanis, in qua sunt Christiani multi, aut enim religiosi hospitalitate nimia ferventes. Hæc autem civitas nihil habet terræ, excepto ubi sunt ecclesiæ, et ubi monstratur campus Thaneos, in quo jacent trium instar murorum corpora eorum qui exterminati sunt tempore Moysi.

9. In civitate Faramea ibi est ecclesia in honore sanctæ Mariæ, in loco ad quem, angelo monente, fugit Joseph cum puero et matre. In illa civitate est multitudo camelorum, quos ibi ab incolis illius pretio locant advenæ ad ferenda sibi onera propter desertum, quod habet iter dierum VI. Hujus deserti introitus a prædicta incipit civitate. Et bene desertum dicitur, quoniam nec herbam, nec alicujus seminis fructum affert, exceptis arboribus palmarum : sed tabescit ut Campania tempore nivis. Habet autem medio itinere duo hospitia, unum quod vocatur Albara, et alterum Albacara, in quibus negotia exercentur a Christianis et paganis ejusmodi, quæ necessaria sunt iter agentibus. In eorum vero circuitu nihil præter quod dictum est gignit terra. In Albacara ibi est terra fecunda, usque ad civitatem Gazan, quæ fuit Samson civitas, tum [in ms., tumis] opulentissima omnium rerum.

10. Deinde venerunt Alarixa ; de Alarixa in Ramula, juxta quam est monasterium beati Georgii Martyris, ubi ipse requiescit. De Ramula ad Emmaus castellum ; de Emmaus ad sanctam civitatem Hierusalem. Ibi habetur hospitale, in quo suscipiuntur omnes, qui causa devotionis illum adcunt locum

* Id est Caroli Magni.

A lingua loquentes Romana : cui adjacet ecclesia in honore sanctæ Mariæ, nobilissimam habens bibliothecam studio prædicti imperatoris ^a cum XII mansionibus, agris, vineis et orto in valle Josaphat. Ante ipsum hospitale est forum, pro quo unusquisque ibi negotians in anno solvit duos aureos illi qui illud providet. Infra hanc civitatem, exceptis aliis ecclesiis, quatuor eminent ecclesiæ, mutuis sibi parietibus cohærentes : una videlicet ad orientem, quæ habet montem Calvarix, et locum in quo repta fuit crux Domini, et vocatur basilica Constantini ; alia ad meridiem ; tertia ad occidentem, in cujus medio est sepulcrum Domini, habens IX columnas in circuitu sui, inter quas consistunt parietes ex optimis lapidibus : ex quibus IX columnis, IV sunt ante faciem ipsius monumenti, quæ cum suis parietibus claudunt lapidem coram sepulcro positum, quem angelus revolvit, et super quem sedit post peractam Domini resurrectionem. De hoc sepulcro non est necesse plura scribere, cum dicatur Beda in Historia Anglorum sufficientia dicere, quæ et nos possumus referre. Hoc tamen dicendum quod Sabbato sancto, quod est vigilia Paschæ, mane officium incipitur in ecclesia : et post peractum officium, *Kyrie eleison* canitur, donec veniente angelo lumen in lampadibus accendatur, quæ pendent super prædictum sepulcrum : de quo dat patriarcha episcopis et reliquo populo, ut illuminet sibi in suis locis. Hic autem patriarcha Theodosius [*supple* vocabatur], qui ob meritum devotionis a Christianis est raptus de suo monasterio, quod distat ab Hierusalem XV millibus ; et ibi patriarcha constitutus super omnes Christianos, qui sunt in terra repromissionis. Inter prædictas igitur IV ecclesias est paradus (volgo, *le parvis*) sine tecto, cujus parietes auro radiant : pavementum vero lapide sternitur pretiosissimo, habens in medio sui confinium IV catenarum, quæ veniunt a prædictis quatuor ecclesiis, in quo medius dicitur esse mundus.

11. Est præterea in ipsa civitate alia ecclesia ad meridiem in monte Sion, quæ dicitur sancti Simeonis, ubi Dominus lavit pedes discipulorum suorum, in qua pendet spinea Domini corona. In hac defuncta traditur sancta Maria : juxta quam, versus orientem, est ecclesia in honore sancti Stephani, in loco in quo lapidatus asserrit. Indirectum autem ad orientem est Ecclesia in honore beati Petri, in loco in quo Dominum negavit. Ad aquilonem est templum Salomonis, habens synagogam Saracenorum. Ad meridiem sunt portæ ferreæ, per quas angelus Domini eduxit Petrum de carcere, quæ postea non sunt apertæ.

12. De Hierusalem in valle Josaphat milliari, et habet villam Gethsemani cum loco nativitatis sanctæ Mariæ, in quo est in honore ipsius ecclesia permaxima. In ipsa quoque villa est ecclesia sanctæ Mariæ rotunda, ubi est sepulcrum illius, quod supra se

TECTUM non habet, pluviam minime patitur. In ipso etiam loco est ecclesia in quo Dominus traditus est. Habet ibi quatuor mensas rotundas Cœnæ ipsius. In valle quoque Josaphat est ecclesia in honore sancti Leonis, in qua dicitur venturus Dominus ad iudicium.

13. Inde venerunt in montem Oliveti, in cujus declivio ostenditur locus orationis Domini ad Patrem. In latere autem prædicti montis ostenditur locus in quo Pharisæi deduxerunt ad Dominum mulierem deprehensam in adulterio. Habetur ibi ecclesia in honore sancti Joannis, in qua servatur scriptura in lapide marmoreo quam Dominus scripsit in terra.

14. In cacumine autem sæpius dicti montis, milliari 1 a valle Josaphat, est locus ascensionis Domini ad Patrem. Habetur ibi ecclesia rotunda sine tecto, in cujus medio, hoc est in loco ascensionis Domini, habetur altare sub divo patens, in quo celebrantur solemnia missarum.

15. Inde perrexerunt a Bethania, quæ est ad meridiem, distans a monte Oliveti milliari uno, in descensu illius montis, in quo est monasterium, cujus ecclesia sepulcrum monstrat Lazari: juxta quod est piscina ad aquilonem, in qua jussu Domini lavit se ipse Lazarus resuscitatus, qui dicitur postea existisse episcopus in Epheso xl annis. In descensu etiam de monte Oliveti ad occidentalem plagam ostenditur marmor de quo descendit Dominus supra pullum asinæ. Inter hæc in vallem Josaphat, ad meridiem, est natatoria Siloe.

16. Inde transierunt in Bethlehem, ubi Dominus fuit natus, habens vi millia. Ostensus est illis campus in quo laborabat Habacuc cum angelus Domini jussit ei prandium ferre Danieli in Babylonem, quæ est ad meridiem, ubi regnavit Nabuchodonosor, quam nunc serpentes ac bestię inhabitant. Bethlehem ergo habet ecclesiam valde magnam in honore sanctæ Mariæ, in cujus medio est scriptura sub uno lapide, cujus introitus est a meridie; exitus vero ad orientem, in quo ostenditur præsepium Domini ad occidentem ipsius scripturæ. Locus autem in quo Dominus vagiit, est ad orientem. Habet ibi altare

A ubi celebrantur missæ. Juxta hanc ecclesiam est ad meridiem ecclesia beatorum martyrum Innocentium. Milliario denique uno a Bethlehem est monasterium sanctorum pastorum, quibus angelus Domini apparuit in nativitate Domini. Ad postremum xxx milliariis ab Hierusalem est Jordanis ad orientem, super quem est monasterium sancti Joannis Baptistæ. In quibus quoque locis multa consistunt monasteria. Est inter hæc ad occidentalem plagam Hierosolymæ civitatis milliario uno ecclesia sanctæ Mamillæ, in qua sunt multa corpora martyrum, qui a Saracenis interfecti ab ipsa sunt ibi diligenter conditi.

17. De Hierusalem intraverunt in mare, et venerunt ad Montem-Aureum, ubi est crypta habens ibi vii alteria. Habet etiam supra se silvam magnam; in qua crypta nemo potest præ obscuritate tenebrarum intrare, nisi cum accensis luminaribus. Ibidem fuit abbas domnus Valentinus.

18. De Monte-Aureo pervenerunt ad Romam, intra quam urbem ad orientalem partem, in loco qui dicitur Lateranis, est ecclesia in honore sancti Joannis Baptistæ bene composita, ubi est propria sedes apostolorum [*Leg.* apostolicorum]. Ad occidentalem autem partem est ecclesia beati Petri, principis apostolorum, ubi ipse requiescit, cui in magnitudine non est similis ecclesia in universa terra, quæ continet etiam ornamenta diversa. In qua etiam prædicta urbe innumerabilia corpora sanctorum requiescunt. Inde venerunt ad sanctum Michaellem ad duas Tumbas, qui locus est situs in monte qui porrigitur in mare per duas leucas. In summitate hujus montis est Ecclesia in honore sancti Michaelis, et in circuitu illius montis redundat mare quotidie duabus vicibus, id est mane et vespere, et non possunt homines adire montem donec mare discesserit. In festivitate autem sancti Michaelis non conjungitur mare in redundando in circuitu illius montis, sed stat instar murorum a dextris et a sinistris. Et in ipsa die solemnii possunt omnes, quicumque ad orationem venerint, omnibus horis adire montem: quod tamen aliis diebus non possunt.

ANNO DOMINI DCCCLXX.

WANDALBERTUS

PRUMIENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA IN WANDALBERTUM.

(Fabric., Biblioth. med. et inf. Lat.)

WANDALBERTUS, diaconus et monachus Prumiensis monasterii circa an. 850. Scripsit *Martyrologium carminice*, quod Bedæ prius ascripserunt. Editionem novam Phil. Labbeus promisit in *Bibl. nova mss.*, p. 64; integrum autem edidit Lucas Dacherius *Spicil. tom. II*, p. 39. Tom V, p. 305 editionis veteris sub finem p. 62 additur *Carmen de Creatione mundi*, quod

D in editione priore *Spicilegii desiderabatur*. Adde *Trihemium de Scriptor. Eccles.*, c. 316; *Bulæum, Hist. Univers. Parisiensis* tomo I, p. 447; *Bollandum* in præfatione generali ad *Acta Sanctorum*, ante tom. I Januarii, p. 51; *Baronium de Martyrolog.* c. 9; *Sollerium, præf. ad Usuardi Martyrologium*, cap. 4, artic. 3. *Vitam et miracula S. Goaris presbyteri* jussu